

Enternasyonalizm ve Milliyetçilik*

José Carlos Mariátegui

İspanyolcadan çeviren: Aylin Topal

Çeşitli konuşmalarında insanlık yaşamının, daha doğrusu Batı insanlık yaşamının, nasıl biraraya geldiğini, nasıl birleştiğini, ve nasıl enternasyonelleştiğini açıklamıştım. Avrupa uygarlığında, Batı uygarlığında biraraya gelmiş tüm uluslar arasında insanlık tarihinin daha önce görmediği bir bağ kurulmuştur.

Enternasyonalizm yalnızca bir ideal değil, tarihsel bir gerçekliktir. Enternasyonalizm doğmakta olan yeni bir gerçekliktir. Enternasyonalizm birkaç hayalperestin veya ütopyacı'nın kafasında kurguladığı gelişigüzel, absürd bir ideal değildir. Enternasyonalizm, Hegel ve Marx'ın bugünün içinde varolan, kendini gerçekleştirmek için mücadele eden ve gerçekleşene kadar yaşlanan ve zayıflayan gerçekliğin karşısında bir ideal olarak görünen yeni ve üstün tarihi bir aşama olarak tanımladıkları türden bir idealdir. Büyük bir ideal, büyük bir arzu ne bir dahinin hayal gücü, ne de bir zeka ürünüdür. Yaşamın içinden, tarihsel gerçekliğin içinden filiz verir. O ideal ve arzu, günün tarihsel gerçekliğinin bizatihi kendisidir.

İnsanlık anlamsız veya gerçekleştirilemez serapların peşinden değil de, gerçekleşmesi yakın, olgunlaşmış ve mümkün görünen ideallerin peşinden koşar. Bir birey için de bunlar aynen geçerlidir. Birey kesinlikle gerçekleştiremeyecek şeyler için heyecanlanmaz. Her zaman görece mümkün, görece başarılabilir şeyler için heyecanlanır. Mütevazi bir kasabalı, eğer kasabanın delisi değilse, asla bir prensese veya uzaktaki ve bilinmeyen bir milyoner kadına aşık olmayı hayal etmez, konuşabileceği, ulaşabileceği bir köylü kızına aşık olmayı hayal eder. Bu bir kelebeğin peşinden koşan fakat asla yakalayamayan çocuğun başına gelebilir. Ama çocuğun kelebeğin peşinden koşması için kelebeğe ulaşacağına inanması veya bunu hissetmesi gereklidir. Eğer kelebek çok uzaklaşırsa veya çok hızlı uçarsa çocuk bu imkansız takibi bırakacaktır. Aynısı ideal ile insanlık arasında da geçerlidir. İnatçı bir ideal, imkansız bir ütopya ne kadar güzel görünürse görünsün kalabalıkları bir nebze olsun harekete geçiremeyecektir. Kalabalıklar uzanılabilir ve gerçekleştirilebilir bir amaç sunan bir teori karşısında, oluşmakta

* Bu metin Mariátegui'nin 2 Kasım 1923'te, Peru'nun Lima şehrindeki Öğrenci Federasyonu'na yaptığı konuşmadır. Özgün metnin alındığı kaynak için bkz. Mariátegui, Jose Carlos (1973) "Internacionalismo y nacionalismo", Historia de la crisis mundial: Conferencias años 1923 y 1924 (Lima: Amatva).

olan ve gözlerimizin önünde ortaya serilmekte olan yeni bir gerçekliği ifşa eden bir öğretici karşısında heyecanlanır, sabırsızlanırlar. Örneğin, sosyalist ideallerin nasıl belirginleştiğine ve kalabalıkları neden heyecanlandırdığına bir bakalım. Kautsky, devrimci sosyalist olduğu zamanlarda, tarihe de uygun olarak, sosyalizmi gerçekleştirme isteğinin büyük sanayinin gelişmesi ile doğduğunu öğretirdi. Küçük sanayi hakim iken mülksüzlerin ideali mülkiyetin toplumsallaştırılması değil bir miktar kişisel mülk edinmektir. Küçük sanayi, mülkiyeti toplumsallaştırmak ve sosyalizmi inşa etme isteği değil, her zaman üretim araçlarının özel mülkiyetini koruma isteği yaratır. Mülkiyetin toplumsallaştırılması isteği büyük sanayinin gelişip küçük sanayi üzerinde şüphesiz bir üstünlük kurduğu, küçük sanayiye dönüşün bir geri çekilme anlamına geleceği, toplumsal ve ekonomik açıdan geriletici olacağı yerlerden çıktı. Büyük sanayinin gelişimi ve büyük fabrikaların ortaya çıkışı küçük sanayiye imha etti, küçük zanaatkarlığı harap etti ama aynı zamanda sosyalizmi gerçekleştirmek için maddi bir olanak da yarattı. Her şeyden önce, bu ideali gerçekleştirmek için bir istenç yarattı. Fabrika büyük işçi kitlelerini, beş yüz, bin veya iki bin işçiyi biraraya getirir ve bu kitlede bireysel ve tecrit edilmiş bir çalışma isteği değil, bu zenginlik aracını kolektif ve birlikte kullanma isteği yaratır. Bir fabrika işçisinin sendika fikrini, ortakçı ideali nasıl anlayıp, bu konuda ne hissettiğini bir düşünelim şimdi. Bunun karşısında yalıtılmış bir atölye işçisinin bu fikirleri ve idealleri anlamasının ne kadar güç olacağını göz önünde bulunduralım. Sınıf bilinci fabrikaların ve dev şirketlerin işçi kitleleri arasında kolayca filizlenirken, atölye ve küçük sanayinin dağınık kitleleri arasında çok zor gelişir. Büyük tarımsal sanayi toprakları (*latifundio*)¹ ve tarımsal mülk işçiyi önce kendi sınıf çıkarlarını örgütlemeye sevk eder sonra mülkü ele geçirip ondan kolektif olarak yararlanma isteği doğurur. Yani, sosyalizm ve işçi sendikacılığı bazı dahilerin kitaplarından çıkmamıştır. Bunlar yeni toplumsal gerçekliklerden, yeni ekonomik gerçekliklerden çıkmışlardır. Ve bunlar enternasyonalizm için de geçerlidir.

Avrupa uygarlığı yaklaşık bir yüzyıldır Batı uluslarının uluslararası bir örgüt kurma eğiliminin kanıtlarını ortaya koydu. Bu eğilimin yalnızca proleter biçimleri değil burjuva biçimleri de vardır. Burası tamam. Bu biçimlerin hiçbiri gelişigüzel de değildir, ne de şans eseri üretilmişlerdir. Tam tersine her zaman yeni ve henüz su yüzüne çıkmamış bir durumun içgüdüsel bir şekilde farkedilmesi söz konusudur. Burjuvazinin ve bireyciliğin hükümdarlığı ekonomik çıkarları tüm engellerden kurtarır. Burjuvazinin komutasındaki kapitalizm ulusal pazarlar değil, uluslararası bir pazar üretir. Üretim gücünün her gün artma gerekliliği yeni pazarların fethedilmesi demektir. Ürünleri, malları sınır tanımaz; mücadelesi siyasi kısıtlamaları aşmak ve onları boyunduruğu altına almaktır. Sanayiciler arasındaki çatışma ve rekabet uluslararasıdır. Piyasaların yanı sıra, sanayicilerin mücadelesi hammaddeler içindir. Bir ülkenin sanayisi farklı ve uzak ülkelerden gelen kömür, petrol ve maden arzına bağlıdır. Bu uluslararası ekonomik çıkar ağları sonucu olarak büyük Avrupa ve Amerika bankaları tamamiyle uluslararası ve kozmopolit birimler haline geldiler. Bu bankaların Avusturya'da, Hindistan'da, Çin'de ve Transval'da² yatırımları vardır. Paranın bankalar yoluyla çevrimi

1 Latifundio: Latin Amerika'da, İspanyol Kolonisi öncesinde küçük toprak sahibi köylülere ait olan, İspanyollar tarafından el konulup bir ailenin mülkiyetine verilen ve üzerinde tarımsal sanayi yapılan geniş topraklar [ç.n.]

2 Transval: Güney Afrika'da bir bölge. 1994'de yapılan anayasa değişikliğiyle bölgenin toprakları diğer bölgelere katıldı. [ç.n.]

uluslararası bir çevrimdir. Parasını Londra bankasına yatıran bir İngiliz rantiyeci parasının nerede yatırıma dönüşeceğini, paranın getirisinin nereden geldiğini belki bilmez. Örneğin, bankanın onun parası ile Peru'lu bir şirketin hisselerini alıp almadığını bilmez. Bu durumda İngiliz rantiyeci hiç farkında olmadan Peru trenyollarının ortak sahiplerinden biri olmuştur. Merkezi Demiryolları grevi onu etkileyebilir, parasının getirisini azaltabilir. İngiliz rantiyeci bunu bilmez. Keza demiryolu işçisi ve Peru'lu makinist de emeklerinin bir kısmının gireceği cüzdanın sahibi İngiliz rantiyeciden bihaberdirler. Bu örnek, bu durum günümüzün uluslararası yaşamının ekonomik bağlantılarını ve dayanışmalarını gösterir. Ve burjuva enternasyonalizminin ve proleterya enternasyonalizminin ortak ve aynı zamanda birbirine zıt kaynaklarını açıklamaya yardımcı olur. İngiltere'de bir tekstil atölyesi sahibi işçilerine Amerika'daki tekstil atölyesi sahibinden daha az maaş vermeye çalışır ki onun işçilerinin ürettiği mallar daha ucuza, daha avantajlı ve daha çok satılsın. Yani İngiliz tekstil işçisinin maaşının azalmaması Kuzey Amerikalı tekstil işçisinin çıkarıdır. İngiliz tekstil sanayindeki ücretlerin azalması Vitarte çalışanları için, Santa Catalina çalışanları için tehdit oluşturur. Bu sebeplerle, işçiler sınırlar ötesinde ve uluslara rağmen dayanışma ve kardeşliklerini ilan ettiler. İşçiler gördüler ki savaşları yalnızca kendi ülkelerinin kapitalist sınıfına karşı değil, uluslararası kapitalist sınıfa karşıdır. Avrupalı işçiler sekiz saatlik çalışma süresi için mücadele verirken yalnızca Avrupalı proleterler için değil, dünyanın bütün proleterleri için çatıştılar. Siz Peru'nun işçileri için sekiz saatlik çalışma süresi hakkını elde etmek daha kolaydı, çünkü bu hak zaten Avrupa'da yerleşmiş durumdaydı. Peru kapitalizmi sizin taleplerinizi yerine getirdi zira Avrupa kapitalizmi de daha önce aynıını yapmıştı. Ve aynı şekilde, sizin kaderiniz şu anda Avrupa'lı işçilerin sürdürdüğü mücadelelerin kaderinden farklı değildir. Şimdilerde Berlin sokaklarına dökülen veya Hamburg barikatında yer alan her bir işçi yalnızca Alman proleteryaasının davası için değil, siz Peru'lu yoldaşlarının davası için de mücadele ediyor.

Bu sebeptendir ki, yarım yüzyıldan fazla bir zamandır, Marx ve Engels'in Birinci Enternasyonal'i kurmalarından beri yaşanan tarihsel olayların gösterdiği üzere, dünyanın işçi sınıflarının eylemlerini birbirine bağlayan, ideallerini birleştiren uluslararası dayanışma örgütleri kurma eğilimleri ortaya çıktı. Gelgelelim karşı taraf, kapitalist siyaset, modern ekonomik hayatın aynı etkilerine duyarız değil. Devletlere ve sınırlara rağmen kapitalist çıkarların yayılmasına, birleşmesine ve işbirliğine imkan veren burjuva liberalizmi, ekonomik liberalizm programına serbest mübadeleyi katmak zorundaydı. Serbest mübadele, serbest-ticaret teorisi, kapitalist üretim sürecinin kapsamlı ve somut ihtiyaçlarına cevap verir. Serbest mübadele nedir? Serbest mübadele, serbest ticaret mallarının sınırlar ve ülkeler arasında serbestçe dolaşıma girmesi demektir. Uluslar arasında yalnızca siyasi ve coğrafi sınırlar yoktur, ekonomik sınırlar da vardır. Bunlar gümrüklerdir. Mallar bir ülkeye girdiğinde gümrüklerde vergilendirilir. Serbest ticaret bu ekonomik sınırları ortadan kaldırmayı, gümrükleri yok etmeyi ve ülkelere malların girişlerinin önündeki tüm engelleri temizlemeyi amaçlar. Ve serbest ticaret teorisinin rağbette olduğu dönemlerde sermaye büyük ölçüde enternasyonalistti. Serbest ticaretin, enternasyonalizmin kökeni neydi peki? Bunun kökeni, sanayinin tüm dünyaya serbestçe yayılmasını sağlayan ekonomik ve ticari mecburiyetlerdi. İktisadi olarak

çok gelişmiş bazı ülkelerin kapitalizmi, ekonomik sınırlarda yayılmasının önünde duran bir engelle karşılaştı ve onu ortadan kaldırmak istedi. Tüm kapitalist dünyayı değil tabii ki, sadece bir kısmını kapsayan bu serbest piyasa kapitalizmi aynı zamanda pasifistti. Barışı ve silahsızlanmayı öğütüyordu, çünkü savaşı üretimde kargaşa ve rahatsızlık olarak görüyordu. Serbest ticaret dünyanın en ileri kapitalizmleri ile rekabete en hazırlıklı olan İngiliz kapitalizminin saldırısı idi. Aslına bakacak olursak, kapitalizm enternasyonalist olmakta başarısız olamaz, çünkü kapitalizm doğası ve gereklilikleri itibarıyla emperyalisttir. Çatışma uluslar arasında değildir, ırklar arasında, birbirine karşıt milliyetler arasında da değildir, ama bloklar arasında, büyük ekonomik ve sanayi çıkarları arasındadır. Dünyayı İkinci Dünya Savaşı'na sürükleyen neden İngiliz ve Alman kapitalizmlerinin çatışmasıdır. Ve açıklama imkânı bulduğum gibi, burjuva toplumu bu savaştan zayıflamış ve temellerinin altı kazılmış olarak çıktı. Halkları bölen, birbirleri ile karşı karşıya getiren milliyetçi hırsları ile ortak bir yapılanmanın tek aracı olan işbirliği, dayanışma, ve karşılıklı barış gerekliliği arasındaki tezat sebebiyle. Kapitalist krizin en temel unsurlarından birisi tam da budur: kapitalist toplumun siyaseti ile kapitalist toplumun ekonomisi arasındaki çelişkidir. Günümüz toplumunda siyaset ve ekonomi artık örtüşmüyor, uyuşmuyorlar. Günümüz toplumunun siyaseti milliyetçi; ekonomisi ise enternasyonalisttir. Burjuva devleti ulusal, burjuva ekonomisi ise enternasyonalist temeller üzerinde kurulmuştur Burjuva devleti bireyi milliyetçi bir sadakat ile eğitti, devlet insana hastalık, kuşku ve hatta başka milletlere karşı nefret bulaştırdı.

Öte yandan burjuva ekonomisinin farklı ve hatta zıt milliyetler arasında uzlaşmaya ve karşılıklı anlayışa ihtiyacı vardır. Burjuva devletinin geleneksel milliyetçi öğretisi savaş yılları zarfında kamçılanan ve tahrik edilen yoğun milliyetçi tavrı herkesten çok orta sınıflarda belirdi. Ve şimdi bu tavır Avrupa'lı ulusların kapitalist ekonominin yeniden kurulması için ortak bir program üzerinde işbirliği ve koordinasyon sağlanmasını engelliyor. Kapitalist sistemin politik yapısı ile ekonomik yapısı arasındaki bu çelişki toplumsal düzenin zayıflamasının ve çözülmesinin en derin ve en çarpıcı belirtisidir. Ayrıca bu toplumun eski siyasi örgütlenmesi ile devam edemeyeceğinin ortaya çıkışı ve teyitidir. Çünkü bu şekli ile bu katı milliyetçi biçimi ile yeni uluslararası ekonomik ve üretici eğilimler geliştiremez. Toplumsal düzen bozuluyor ve sona eriyor, zira uluslararası ekonomik ve üretici güçlere izin vermiyor. Bu ekonomik ve üretici güçler gelişmelerine, dolaşımlarına ve büyümelerine imkan verecek uluslararası bir örgütlenme talep ediyorlar. Bu tür bir uluslararası örgüt kapitalist olamaz, çünkü kapitalist devlet kendi yapısını ve kökenlerini bir kenara koymazsa ancak milliyetçi bir devlet olabilir.

Gelgelelim bu bireyci ve kapitalist toplumların uluslararası ekonomik zorunluluklar doğrultusunda kendini dönüştürmekteki yetersizliği bu toplumlarda uluslararası örgütlerin ilk işaretlerinin görünmesine engel teskil etmez. Halkları bölen ve birbirlerine karşıt konumlara getiren milliyetçi ve şovenist burjuva sisteminde insanlığın geleceğini hazırlayan uluslararası dayanışma ağları örülmektedir. Burjuvazinin kendisi milliyetçi teori ve pratiğin katılığını azaltacak uluslararası örgütler ve kurumları kendi elleriyle kurmaktan kaçınmaz. Bu nedenle Milletler Cemiyeti'nin ortaya çıkışına şahit olduk. Milletler Cemiyeti, konu

üzerine yaptığım konuşmada da belirttiğim gibi, burjuva ideolojisinin enternasyonalist ideolojiye hürmetinin bir göstergesidir. Milletler Cemiyeti bir yanlısıdır, çünkü hiçbir insan gücü kapitalist ve milliyetçi toplum örgütlenmelerine içkin olan çatışma, husumet ve dengesizliğin yeniden üretimini engelleyemez. Milletler Cemiyeti'nin dünyanın tüm uluslarını içine almayı başardığını varsaysak bile etkin bir şekilde edilgen olmayı başaramayacak veya uluslar arasında ortaya çıkacak çatışmaları ve karşıtlıkları düzenleyemeyecektir. Çünkü, basitçe söylemek gerekirse, insanlık aynen daha önce olduğu gibi milliyetçi bir insanlık olacaktır. Milletler Cemiyeti halkların temsilcilerini biraraya getirir ama halkları biraraya getiremez. Onlar arasındaki farklılıkların temellerini ortadan kaldıramaz. Tarihte ve coğrafyada milletleri biraraya getiren ve çatıştıran aynı bölünmeler, aynı rekabet onların Milletler Cemiyeti içinde de biraraya gelmelerine veya birbirleriyle çatışmalarına sebebiyet verecektir. Halkları birbirine karşı düşman blokları halinde biraraya getiren işbirlikler, tavizler, anlaşmalar devam edecektir. Sonuçta Milletler Cemiyeti sınıf enternasyonalizmi, devletler enternasyonalizmi olur ama halkların enternasyonalizmi olmaz. Milletler Cemiyeti adından ötürü yalnızca görünüşte enternasyonalizm olur. Eğer tüm hükümet ve devletleri bünyesinde biraraya getirebilirse ancak o zaman Milletler Cemiyeti olur. Ve halihazırda yalnızca bazı hükümet ve devletleri biraraya getiren Milletler Cemiyeti bu durumdan çok uzakta. Yetkisi, meşruiyeti ve iktidarı olmayan, ulusların kıyısında köşesinde anlaşıtları ve çatıştıkları, müzakere ettikleri ve birbirlerine saldırdığı bir mahkemedir Milletler Cemiyeti.

Fakat herşeye rağmen, Milletler Cemiyeti idealinin ortaya çıkışı, mevcudiyeti ve bu idealin gerçekleştirme teşebbüsü çağdaş yaşamda enternasyonalizmin, yaşamamızın uluslararası gerekliliklerinin apaçık gerçekliğinin beyanı ve kabul edilmesidir. Bu yüzyılda herşey halkları ve bireyleri birleştirmeye yöneliktir. Diğer zamanlarda uygarlık ortamı sınırlı ve küçük idi; zamanımızda ise neredeyse tüm dünya. Afrika'nın en ücra köşesinde yerleşen İngiliz sömürgeciler oraya telefon, kablosuz telgraf araba götürür..O köşede Poincare'nin en son tiradları, Lloyd George'un en son konuşmalarının tınısı kulaklara çalınır. İletişimin ilerlemesi ülkelerin tarihleri ve eylemlerini inanılmaz ölçüde birbirine bağımlı kılmıştır. İşte bu sebepten ötürü New York ringlerinde Firpo'yu yıkan yumruk bu küçük Güney Amerika başkenti Lima'da maçın izleyicilerinin tanık olmalarından iki dakika sonra biliniyordu. Kuzey Amerika stadında seyircileri çoşturan yumruk iki dakika içinde Lima gazetesinin kapısındaki güzel insanları üzümüştür. Bu örneği batı dünyası ülkeleri arasında var olan iletişimin doğuşu ve gelişmesi ile daha da yoğunlaşan iletişimin keskin hissini verebilmek için hatırlatıyorum. İletişim bu enternasyonalizmin ve insani dayanışmanın sinir sistemidir. Zamanımızın bir diğer özelliği, fikirlerin, düşünce akımlarının yayıldığı ve kültürlerin iletilme hızıdır. İngiltere'de doğan yeni bir fikir, yazılı hale gelene kadar İngilizlere ait bir fikir değildir. Bu fikir basın tarafından bir kez ortalığa salıverildiğinde bazı evrensel gerçeklikleri dile getiriyorsa anında enternasyonalist bir fikre dönüşür. Einstein bütün dünya tarafından tanınmak için ne kadar beklerdi? Bu zamanlarda izafiyet teorisi, tüm karmaşıklığına ve teknik mahiyetine rağmen dünyayı birkaç yılda dolandı. Bütün bu gerçekler çağdaş yaşamın enternasyonalizmi ve dayanışmasının daha gözülcü belirtileridir.

Tüm entelektüel, sanatsal, hayırsever, ahlaki, vb. faaliyetlerde uluslararası iletişim ve koordinasyon örgütleri yaratma eğilimi görülüyor. İsviçre'de seksenden fazla uluslararası derneğin bürosuna rastlamak mümkündür: bir uluslararası öğretmenler, bir uluslararası gazeteciler, bir uluslararası feminist, bir uluslararası öğrenci derneği. Hatta yanlış hatırlamıyorsa, satranç oyuncularının veya ona benzer birşeyin bile uluslararası bürosu vardır. Paris'te, müzik öğretmenleri fokstrotun³ demode olmaması veya pavanın⁴ yeniden canlandırılmasının önemini tartıştıkları uluslararası bir kongre düzenlediler. Orada uluslararası dansçılar derneğinin de temeli böylece atılmış oldu. Bu uluslararası eğilimler arasında, bu uluslararası hareketler arasında diğerlerinden daha çelişkili ve merak uyandıran bir şey daha beliriyor. Uluslararası faşist örgütlerden bahsediyorum. Bildiğiniz gibi faşist hareketler kudurmuşçasına şovenist ve vahşice yurtseverdirler.. Fakat bunlar birbirlerini kamçılıyor ve diğerleri ile müttefik oluyorlar. İtalyan faşistlerinin Macaristan faşistlerine yardım yaptığından bahsediyor. Alman faşistleri bir keresinde Mussolini'yi Münih'e davet etmişlerdi. İtalya'daki faşist hükümet İspanya'daki faşist yanlısı hükümeti sempati ve sevinçle karşılamıştı. Milliyetçilik bile uluslararası bir görünüşü olmazsa ayakta kalamıyor. ■

3 okstrot: kısa ve hızlı adımlar ile yapılan resmi bir dans türü veya bu dans için yazılmış müzik parçası [ç.n.].

4 pavan: 16. ve 17. yüzyıllarda saraylara özgü ağır bir dans türü ya da bu dansin müziği [ç.n.].